

Jan Majak

Przelew wierzytelności zabezpieczonej zastawem

Palestra 30/4(340), 33-45

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

może być uznane za czyn wyczerpujący znamioną przestępstwa z art. 267 k.k., jeżeli zamiarem sprawcy było podstępne wprowadzenie w błąd notariusza."

Z uzasadnienia:

„Z przepisów prawa o notariacie wynika, że państwowe biuro notarialne spisuje akt notarialny, jeżeli strony obowiązane są lub chcą dokonać czynności prawnej w formie aktu notarialnego ze względu na to, iż zachowanie tej formy jest przepisane przez prawo bądź zastrzeżone przez umowę stron albo też odpowiada ich porozumieniu (art. 43 ustawy), a spisany akt notarialny zawiera m.in. oświadczenia stron (art. 45 § 1 pkt 5). Dotyczy to także i przede wszystkim takich oświadczeń stron, których treść ze względu na skutki prawne, jakie z nimi wiąże ustawa, daje podstawę do uznania, że między stronami doszło do zawarcia określonej umowy (art. 66—72 k.c. i inne przepisy tego kodeksu o rodzajach umów).

Widać z tego, że akt notarialny sporządzony zgodnie z treścią oświadczeń stron zawiera stwierdzenie zarówno faktu, iż takie oświadczenie strony złożyły, jak i tego, że w konkretnym wypadku, z uwagi na treść tych oświadczeń, nastąpił skutek prawny w postaci umowy określonego przez prawo rodzaju. Prowadzić to musi do wniosku, iż złożenie przez strony przy zawieraniu umowy przed notariuszem kłamliwych oświadczeń co do ich rzeczywistej woli (np. o darowiźnie z zażyciem rzeczywiście zawartej umowy kupna-sprzedaży) powoduje, że stwierdzenie w akcie notarialnym, iż doszło do umowy określonego rodzaju — jest niezgodne z prawdą. Należy zatem uznać, że akt notarialny w tym zakresie zawiera poświadczenie nieprawdy w rozumieniu art. 267 k.k., wyłudzone przez osoby uczestniczące w jego spisaniu i składające kłamliwe oświadczenia. Ocena zaś tego, czy okoliczności towarzyszące wyłudzeniu takiego poświadczenia, a w szczególności kłamliwość oświadczeń, mają cechy «podstępnego wprowadzenia w błąd» osoby upoważnionej do sporządzenia dokumentu (aktu notarialnego) — co stanowi znamię przestępstwa z art. 267 k.k. — należy do sądu orzekającego co do istoty i zależy od ustaleń faktycznych w konkretnej sprawie."

Przedstawienie stanowiska Sądu Najwyższego na marginesie trzech rozpatrywanych w tej najwyższej instancji sądowej spraw związanych z działalnością notariatu potwierdza doniosłą rolę państwowych biur notarialnych w zapewnieniu bezpieczeństwa¹ w obrocie prawnym w PRL.

s.m.

JAN MOJAK

PRZELEW WIERZYTELNOŚCI ZABEZPIECZONEJ ZASTAWEM

Autor analizuje ważną, choć skomplikowaną jurydycznie instytucję cesji wierzytelności ubezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej oraz zastawem na prawach.

I. W praktyce obrotu cywilnoprawnego zastaw należy do najczęściej występujących rzeczowych zabezpieczeń wierzytelności.¹ Cechą charakterystyczną prawnego uregulowania tego ograniczonego prawa rzeczowego jest to, że może ono

¹ Por. J. Skąpski: Umowa zastawnicza, „Nowe Prawo” nr 4/67, s. 486.

przybierać różnorodne formy, dostosowane do szczególnych funkcji, jakie w konkretnym wypadku spełnia. Na pierwszy plan wysuwa się tu zastaw umowny na rzeczach ruchomych (art. 306 k.c.), służący zabezpieczeniu kredytu konsumpcyjnego w obrocie powszechnym.² We współczesnych warunkach gospodarczych Polski zastaw służy też do zabezpieczenia kredytu produkcyjnego w obrocie społecznym. W świetle bowiem art. 308 k.c. i art. 92 prawa bankowego z 1982 roku³ zastaw może być ustanowiony na rzecz banku⁴ w celu zabezpieczenia udzielonych przez ten bank kredytów — z pozostawieniem obciążonych zastawem rzeczy ruchomych w posiadaniu zastawcy lub osoby trzeciej. Jest to tzw. zastaw rejestrowy, gdyż umowa o ustanowienie takiego zastawu powinna być wpisana do rejestru zastawów prowadzonych przez bank (art. 308 § 3 k.c.).

Swoistą formę zabezpieczenia wierzytelności stanowi zastaw na prawach (art. 327 k.c.). Przedmiotem takiego zastawu mogą być wszelkie prawa zbywalne, a w szczególności wierzytelności zbywalne w drodze cesji, wierzytelności związane z dokumentami zbywalnymi przez indos itp. Zastaw na prawach odgrywa niewielką rolę w cywilnym obrocie krajowym, natomiast znajduje duże zastosowanie w obrocie z zagranicą.⁵

Nie można również pominąć milczeniem zastawu na statkach (art. 60—62 kodeksu morskiego).⁶ Do zastawu na statkach wpisanych do rejestru okrętowego stosuje się odpowiednio przepisy prawa cywilnego o hipotece (tzw. hipoteka morska). Natomiast do zastawu na statkach nie wpisanych do rejestru okrętowego stosuje się odpowiednio przepisy prawa cywilnego o zastawie na rzeczach ruchomych (art. 60 § 2 k.m.). Szersze omawianie tej instytucji wykracza poza zakres moich rozważań, aczkolwiek wiele dalszych uwag poświęconych cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczach ruchomych będzie się odnosiło również do zastawu na statkach nie wpisanych do rejestru okrętowego.

Zasadnicza część rozważań dotyczy przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej, gdyż ten rodzaj zastawu odgrywa w praktyce największą rolę. Również ustawodawca wysuwa na pierwszy plan zastaw na rzeczy ruchomej, albowiem przepisy działu IV księgi drugiej kodeksu cywilnego regulują w sposób wyczerpujący tylko tę formę zastawu (art. art. 306—325 k.c.). Nie analizuję odrębnie problemów łączących się z przelewem wierzytelności zabezpieczonej zastawem ustawowym, gdyż przepis art. 326 k.c. nakazuje stosowanie do tego rodzaju zastawu przepisów o zastawie umownym na rzeczy ruchomej. Przeprowadzane przeze mnie rozważania związane z cesją wierzytelności zabezpieczonej zastawem umownym na rzeczy ruchomej odnoszą się więc w zasadzie w całości również do przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem ustawowym. Nie ma też potrzeby szerszego przedstawiania cesji wierzytelności zabezpieczonej tzw. zastawem rejestrowym, i to z dwóch powodów: po pierwsze — dlatego,

² Tak: J. Ignatowicz: *Prawo rzeczowe*, Warszawa 1979, s. 263; S. Grzybowski: *Prawo cywilne — Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1976, s. 191 i n.

³ Ustawa-Prawo bankowe z dnia 26.II.1982 r., Dz. U. Nr 7, poz. 56.

⁴ Przepis art. 308 § 1 k.c. stanowi, że zastaw rejestrowy może być ustanowiony jedynie na rzecz banku państwowego. Jednakże z przepisu art. 92 prawa bankowego wynika, że art. 308 k.c. stosuje się do wszystkich banków działających na podstawie prawa bankowego. Należy więc przyjąć, że zastaw rejestrowy może być ustanowiony zarówno na rzecz banków państwowych, jak i na rzecz banków państwowo-spółdzielczych, banków spółdzielczych oraz banków działających w formie spółek akcyjnych (art. 60 pr. bank.).

⁵ Por. Z. K. Nowakowski (w.): *System prawa cywilnego*, t. III, *Prawo własności i inne prawa rzeczowe*, Ossolineum 1977, s. 811 i 822.

⁶ Szerzej o tym S. Matysik: *Podręcznik prawa morskiego*, Warszawa 1967, s. 97 i 98 oraz tenże: *Prawo morskie — Zarys systemu*, t. I, Warszawa 1971, s. 180 i 181.

że w dzisiejszej Polsce nie występuje zasadniczo obrót wierzytelnościami bankowymi, a przecież tylko takie wierzytelności mogą być zabezpieczone zastawem rejestrowym, a po drugie — z tego powodu, że przy przelewie wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym nie pojawiają się żadne szczególne problemy teoretyczne, gdyż do istoty tego zastawu należy to, że rzeczy obciążone pozostają zawsze w posiadaniu zastawcy lub osoby trzeciej. Do cesji wierzytelności zabezpieczonych tym rodzajem zastawu należałoby stosować odpowiednio zasady obowiązujące przy przelewie wierzytelności zabezpieczonej zastawem umownym na rzeczach ruchomych — oczywiście z wyłączeniem możliwości domagania się przez cesjonariusza wydania mu rzeczy zastawionej.

II. Przechodząc do analizy przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem umownym na rzeczy ruchomej, trzeba przede wszystkim zbadać, w jakim zakresie fakt zabezpieczenia wierzytelności zastawem wpływa na dopuszczalność i skutki cesji takiej wierzytelności. Wobec tego, że przepisy kodeksu cywilnego o zastawie poświęcają regulacji cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem jedynie dwa przepisy (art. art. 323 i 324 k.c.), należy przyjąć, że jeśli nic innego nie wynika z tych dwóch przepisów, to do przelewu takiej wierzytelności znajdują zastosowanie ogólne przepisy prawa cywilnego o cesji (art. 509—517 k.c.). Powstaje jednak problem, czy — a jeżeli tak, to w jakiej mierze — ogólny model przenoszenia wierzytelności w drodze przelewu ulega modyfikacji przy wierzytelności zabezpieczonej zastawem.

W świetle przepisu art. 509 § 1 k.c. w zw. z art. 323 k.c. zastawnik (cedent) może w drodze umowy przenieść przysługującą mu wierzytelność zabezpieczoną zastawem na osobę trzecią (cesjonariusza). Skutkiem przelewu tejże wierzytelności będzie przejście *ipso iure* na cesjonariusza również prawa zastawu jako prawa akcesoryjnego⁷ w stosunku do wierzytelności (art. 323 § 1 k.c.). Jednakże strony umowy o przelew mogą wyłączyć w tejże umowie przeniesienie zastawu. W wypadku takim zastaw wygaśnie (art. 323 § 2 k.c. *in fine*), cesjonariusz zaś nabydzie wierzytelność bez zabezpieczenia. Z chwilą wygaśnięcia zastawu cedent powinien zwrócić przedmiot zastawu zastawcy (art. 318 k.c. *in fine*). Na mocy wyraźnego postanowienia ustawy zastaw, jako prawo o charakterze akcesoryjnym związane ściśle z wierzytelnością, nie może być przeniesiony bez wierzytelności, którą zabezpiecza (art. 323 § 2 k.c.).

Zasadą jest, że z przelewem wierzytelności zabezpieczonej zastawem związane jest przejście prawa zastawu na cesjonariusza. Ze względu na to, że przelew wierzytelności następuje bez zgody dłużnika (art. 509 § 1 k.c.), zastawca, który jest dłużnikiem osobistym, nie może sprzeciwić się przejściu zastawu na nabywcę wierzytelności, chyba że wcześniej umownie wyłączone przelew (*pactum de non cedendo* — art. 514 k.c.). W tym ostatnim wypadku niemożliwość przejścia zastawu jest konsekwencją nieprzenoszalności samej wierzytelności. Dyskusyjna może być kwestia, czy zastawca nie będący dłużnikiem osobistym ma możliwość niedopuszczenia do przeniesienia prawa zastawu ustanowionego na jego rzeczy.⁸ Wydaje się, że jeżeli chce on zapobiec przenoszalności zastawu, to już w umowie o ustanowienie zastawu powinien doprowadzić do zastrzeżenia wa-

⁷ Szerzej o akcesoryjności prawa zastawu — por. m. in.: J. Skąpski: Zastaw na rzeczach ruchomych według kodeksu cywilnego — Zagadnienia wybrane, „Studia Cywilistyczne” t. VIII, Kraków 1966, s. 152 i n.; Z. K. Nowakowski: op. cit., s. 815; J. Wasilkowski: Zarys prawa rzeczowego, Warszawa 1963, s. 220.

⁸ Przy czym przeniesienie zastawu może nastąpić tylko wraz z przeniesieniem wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem (art. 323 § 2 k.c.).

runku rozwiązującego o odpowiedniej treści.⁹ W takiej sytuacji zastawnik może co prawda cedować wierzytelność zabezpieczoną zastawem, ale skutkiem umowy przelewu będzie tu jedynie przeniesienie wierzytelności, gdyż prawo zastawu — na skutek spełnienia się warunku rozwiązującego — wygaśnie.

Ustawodawca chroni interesy zastawcy — zarówno będącego dłużnikiem osobistym, jak i tego, który nie jest takim dłużnikiem — w ten sposób, że mimo przejścia prawa zastawu na skutek przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem cesjonariusz może żądać od cedenta wydania rzeczy obciążonej zastawem tylko wtedy, gdy zastawca wyraża na to zgodę. Cedent bez tej zgody nie może w zasadzie wydać rzeczy nabywcy wierzytelności (art. 324 k.c.). Powinien on czuwać nad jej zachowaniem stosownie do przepisów o przechowaniu za wynagrodzeniem (art. 318 k.c.). W świetle zaś tych przepisów na zastawniku ciąży obowiązek osobistego wykonywania pieczy nad przedmiotem zastawu (por. art. 840 § 1 k.c. w zw. z art. 318 k.c.). Może on posługiwać się w tym celu pomocnikami, ale odpowiada za ich działania i zaniechania na zasadach ogólnych (art. 474 k.c.).¹⁰

Cedent może wyjątkowo wydać przedmiot zastawu innej osobie, w tym również cesjonariuszowi bez zgody zastawcy, jeżeli jest zmuszony do tego przez okoliczności (np. wyjazd cedenta zaraz po zawarciu umowy przelewu). W wypadku takim obowiązany jest zawiadomić niezwłocznie o tym fakcie zastawcę (art. 840 § 1 zd. 2 k.c. w zw. z art. 318 k.c.). Między zastawcą a cesjonariuszem (tzw. zastępcą) powstaje stosunek prawny i cesjonariusz staje się odpowiedzialny również wobec właściciela rzeczy (art. 840 § 2 k.c.).¹¹ Jeżeli cedent nie zawiadomi zastawcy o wydaniu rzeczy cesjonariuszowi albo wydaje mu rzecz bez koniecznej potrzeby, to staje się odpowiedzialny za przypadkową utratę lub uszkodzenie rzeczy. Jest to odpowiedzialność za *casus mixtus* i cedent może się uwolnić od odpowiedzialności jedynie przez wykazanie, że utrata lub uszkodzenie rzeczy nastąpiłyby także przy osobistym wykonywaniu przez niego pieczy nad przedmiotem zastawu (art. 841 w zw. z art. 318 k.c.).

W celu ochrony uzasadnionych interesów nabywcy wierzytelności zabezpieczonej zastawem przepis art. 324 k.c. *in fine* stanowi, że w razie braku zgody zastawcy na wydanie przez cedenta przedmiotu zastawu cesjonariuszowi ten ostatni może żądać złożenia zastawionej rzeczy do depozytu sądowego.

III. Przedmiotem umowy o przelew wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej mogą być te wszystkie wierzytelności, które podlegają zabezpieczeniu prawem zastawu, chyba że przelew określonej wierzytelności sprzeciwiałby się zakazowi ustawowemu, umownemu lub wynikającemu z właściwości zobowiązania (art. 509 § 1 k.c.). Na gruncie polskiego prawa cywilnego przyjmuje się powszechnie, że prawo zastawu może być ustanowione w celu zabezpieczenia nie tylko wierzytelności pieniężnych, ale również niepieniężnych.¹² Zwraca się jed-

⁹ Nie ulega wątpliwości, że prawo zastawu może być ustanowione pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu — tak wyraźnie J. Skąpski: *Umowa zastawnicza*, s. 437. W kwestii zaś pojęcia warunku por.: A. Wolter: *Prawo cywilne — Zarys części ogólnej*, zaktualizowany przez J. Ignatowicza, Warszawa 1982, s. 294 i n.; S. Grzybowski: *Prawo cywilne — Zarys części ogólnej*, Warszawa 1974, s. 229 i n.

¹⁰ Tak A. Ochanowicz, J. Górski: *Zobowiązania — Zarys według kodeksu cywilnego — Część szczegółowa*, Warszawa—Poznań 1965, s. 464.

¹¹ Por. A. Szpunar (w.): *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, *Prawo zobowiązań — Część szczegółowa*, Ossolineum 1976, s. 612.

¹² Por. Z. K. Nowakowski (w.): *System prawa cywilnego (...)*, jw., s. 809.

nak uwagę,¹³ że zabezpieczenie zastawem wierzytelności niepieniężnej ma charakter pośredni w tym sensie, iż realizacja zastawu zabezpieczającego wierzytelność niepieniężną będzie możliwa dopiero wówczas, gdy ulegnie ona transformacji w wierzytelność pieniężną. Najczęściej będzie tu chodziło o powstanie roszczenia odszkodowawczego z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania (art. 471 i nast. k.c.).¹⁴

Rodzi się pytanie, czy dopuszczalny jest przelew wierzytelności niepieniężnej zabezpieczonej zastawem, co jest szczególnie ważne dlatego, że taka wierzytelność wynika najczęściej z zobowiązania wzajemnego, np. wierzytelność zamawiającego z umowy o dzieło. Jeżeli dopuści się w takiej sytuacji przelew wierzytelności, to jego skutkiem byłoby powstanie trójstronnego stosunku obligacyjnego:¹⁵ przyjmujący zamówienie — jako jedna strona stosunku oraz zamawiający (dłużnik) i nabywca wierzytelności zabezpieczonej zastawem (wierzyciel).¹⁶ Następuje tu więc rozszczępienie stosunku zobowiązaniowego, które może prowadzić do wielu niepotrzebnych komplikacji. Nie budzi wątpliwości dopuszczalność przelewu poszczególnych roszczeń wynikających z umowy wzajemnej, jeżeli mają one charakter samoistny i zmiana wierzyciela nie dotknie istoty stosunku prawnego.¹⁷ Gdyby jednak zmiana wierzyciela prowadziła do zmiany istoty zobowiązania, to należałoby uznać, że przelew wierzytelności niepieniężnej zabezpieczonej zastawem, wynikającej z zobowiązania wzajemnego, jest dopuszczalny tylko o tyle, o ile wraz z tym przelewem cesjonariusz przejmuje również dług ciążyący na cencie. W wypadku takim między zbywcą a nabywcą powinna być zawarta umowa zarówno przelewu wierzytelności, jak i przejęcia długu; ta druga umowa musi być zawarta w formie pisemnej pod rygorem nieważności (art. 522 k.c.). Umowy takie prowadzą do zmiany strony w zobowiązaniu wzajemnym, przy czym skuteczność przejęcia długu jest uzależniona od zgody drugiej strony, tj. zastawcy, która to zgoda powinna być wyrażona w formie pisemnej *ad solemnitatem* (art. 519 § 2 pkt 2 w zw. z art. 522 k.c.).

Co się zaś tyczy dopuszczalności przelewu zabezpieczonych zastawem wierzytelności pieniężnych, jak również niepieniężnych nie wynikających z zobowiązań wzajemnych, to trudno jest dopatrzeć się w tej kwestii jakichś szczególnych ograniczeń — poza oczywiście ogólnymi zakazami z art. 509 § 1 k.c.

¹³ Tak: J. Ignatowicz: *Prawo rzeczowe*, s. 265; Z. K. Nowakowski: *Prawo rzeczowe — Zarys wykładu*, Warszawa 1968, s. 210; J. Skąpski: *Zastaw na rzeczach ruchomych (...)*, jw., s. 160; S. Grzybowski: *Prawo cywilne — Zarys prawa rzeczowego*, s. 185. Podobnie przed unifikacją prawa rzeczowego F. Zoll: *Prawo cywilne — Prawa zastawnicze*, 1967, s. 5.

¹⁴ Por. w szczególności: J. Ignatowicz: *op. cit.*, s. 266; Z. K. Nowakowski: *Prawo rzeczowe (...)*, s. 210.

¹⁵ Kwestia wielostronności stosunku obligacyjnego nie jest w literaturze do końca wyjaśniona. Za stosunek obligacyjny wielostronny uznają (za Z. Policzkievicz) stosunek zobowiązaniowy o następujących cechach: 1) wynika on z jednego zdarzenia prawnego 2) występują w nim co najmniej trzy podmioty, 3) przynajmniej jeden z tych podmiotów jest w stosunku do dwóch różnych podmiotów tego stosunku: względem jednego — dłużnikiem (może być wierzycielem), względem drugiego — wierzycielem (może być i dłużnikiem). Por. w tej kwestii Z. Policzkievicz: *Odpowiedzialność stron stosunku kontraktacji w obrocie powszechnym*, Warszawa 1980, s. 52.

¹⁶ Na taką możliwość wskazuje A. Klein: *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 25, Prawo XIV, Wrocław 1980, s. 38 i 39.

¹⁷ Por. A. Ohanowicz, J. Górski: *Zobowiązania — Zarys wykładu według kodeksu cywilnego — Część ogólna*, Warszawa—Poznań 1965, s. 236. Podobnie A. Liebeskind: *Przelew wierzytelności i wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela*, EPPP, Warszawa 1934, s. 1812.

Jedną z przesłanek skuteczności przelewu wierzytelności jest to, żeby wierzytelność podlegająca cesji była dokładnie oznaczona. Pojawia się w związku z tym kwestia dopuszczalności cesji wierzytelności przyszłych lub warunkowych, do zabezpieczenia których może być ustanowione prawo zastawu (por. art. 306 § 2 k.c.). W doktrynie¹⁸ przyjmuje się powszechnie dopuszczalność przelewu wierzytelności warunkowych i terminowych. Nie ma też żadnych przeszkód, aby takie wierzytelności mogły być cedowane również wtedy, gdy są one zabezpieczone prawem zastawu. Należy jednak zastrzec, że cesjonariusz będzie mógł przystąpić do realizacji zastawu dopiero po powstaniu wierzytelności, tzn. po spełnieniu się warunku lub nadejścia terminu zawieszającego.¹⁹ Jeżeli chodzi o warunek lub termin rozwiązujący, to cesjonariusz musi się liczyć z tym, że po spełnieniu się takiego warunku lub nadejściu terminu wygaśnie zarówno wierzytelność, jak i — zgodnie z zasadą akcesoryjności — zabezpieczający ją zastaw.

Większe wątpliwości nasuwają się przy przelewie zabezpieczonej zastawem wierzytelności przyszłej. Wynikają one głównie z faktu, że nieprecyzyjne jest samo pojęcie wierzytelności przyszłej.²⁰ Nie wdając się w szczegółowe rozważania dotyczące pojęcia przyszłej wierzytelności, przyjmuję za J. Skąpskim,²¹ że chodzi tu o wierzytelności, które mogą wynikać z istniejącego już między stronami stosunku prawnego bądź też ze stosunku prawnego, który może powstać w przyszłości. W każdym razie przesłanką zabezpieczenia zastawem wierzytelności przyszłej jest bliższe oznaczenie tej wierzytelności, a w szczególności określenie, z jakiego stosunku prawnego będzie ona wynikać.²²

Skutkiem przelewu wierzytelności przyszłej zabezpieczonej zastawem będzie wstąpienie przez cesjonariusza w stosunek prawny w miejsce cedenta i nabycie zastawu zabezpieczającego wierzytelność przyszłą. Nie można w związku z tym zgodzić się z twierdzeniem E. Łętowskiej, że przelew wierzytelności przyszłej jest czynnością obwarowaną warunkiem zawieszającym, iż wierzytelność powstanie.²³ Przede wszystkim nie wydaje się zasadne domniemywanie warunku zawieszającego, skoro nie został on zastrzeżony w umowie stron. Ponadto niesłuszne jest twierdzenie, że przelew nastąpi z chwilą powstania wierzytelności, gdyż już z chwilą zawarcia umowy przelewu cesjonariusz nabywa zabezpieczające wierzytelność przyszłą prawo zastawu i staje się podmiotem stosunku prawnego, z którego ta wierzytelność wynika (por. art. 323 k.c.). Nie zmienia to oczywiście faktu, że cesjonariusz będzie mógł zrealizować prawo zastawu dopiero wtedy, gdy wierzytelność powstanie, ale wynika to z istoty zastawu jako prawa akcesoryjnego, a nie z warunkowego charakteru przelewu.

Również przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem nie stanowi w obrocie powszechnym przeszkody do zawarcia umowy o jej przeniesienie na inną osobę w drodze przelewu.²⁴ Jednakże skutki cesji takiej wierzytelności różnią się nieco od skutków przelewu wierzytelności o pełnej skuteczności. Z mocy bowiem przepisu art. 314 k.c. cesjonariusz wierzytelności o pełnej zaskarżalności może dochodzić z przedmiotu zastawu nie tylko samej wierzytelności, ale tak-

¹⁸ Por. E. Łętowska (w:) System prawa cywilnego, t. III, cz. 1. Prawo zobowiązań — Część ogólna, Ossolineum 1981, s. 903 i cyt. tam literatura.

¹⁹ Tak słusznie J. Skąpski: Zastaw na rzeczach ruchomych (...), jw., s. 170.

²⁰ Por. E. Łętowska, op. cit., s. 903.

²¹ Por. J. Skąpski: Zastaw na rzeczach ruchomych (...), jw., s. 169.

²² Ibidem.

²³ E. Łętowska: op. cit., s. 904.

²⁴ Na temat skutków prawnych przedawnienia wierzytelności zabezpieczonej zastawem szeroko pisze J. Skąpski: Zastaw na rzeczach ruchomych (...), jw., s. 166 i n.

że — w granicach określonych w art. 1025 k.p.c. — roszczeń związanych z wierzytelnością zabezpieczoną zastawem, a w szczególności roszczeń o zaległe odsetki nieprzedawnione, o odszkodowanie z powodu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, o zwrot nakładów na rzecz oraz o przyznane koszty postępowania. Jednakże w świetle przepisu art. 317 k.c. nabywca zabezpieczonej zastawem wierzytelności przedawnionej może zaspokoić z rzeczy obciążonej tylko tę wierzytelność. Nie wolno mu natomiast zaspokoić z przedmiotu zastawu roszczeń o odsetki i o inne świadczenia uboczne, związane z zabezpieczoną zastawem przedawnioną wierzytelnością (art. 317 k.c. *in fine*).

IV. Z przelewem wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej wiąże się kolejna grupa problemów już bardziej szczegółowych, które jednak wymagają tu poruszenia, tym bardziej że w doktrynie są one albo w ogóle nie dostrzegane, albo też traktuje się je bardzo ogólnikowo.

Umowa o ustanowienie prawa zastawu na rzeczy ruchome wymaga w zasadzie dla swej ważności wydania rzeczy zastawnikowi (art. 307 § 1 k.c.).²⁵ Tenże zastawnik może z jednej strony poczynić pewne zakłady na rzecz, a z drugiej może doprowadzić do pogorszenia rzeczy, za co ponosi odpowiedzialność wobec zastawcy. W każdym razie w związku z posiadaniem zastawionej rzeczy przez zastawnika mogą powstać między zastawcą a zastawnikiem różnorodne roszczenia.

Powstaje więc kwestia, co się dzieje z takimi roszczeniami, gdy zastawnik po ich powstaniu ceduje wierzytelność na inną osobę i wydaje jej rzecz albo też składa rzecz do depozytu sądowego. Poszukując odpowiedzi na to pytanie, należy zgodzić się z J. Skąpskim,²⁶ że owe roszczenia między zastawnikiem a zastawcą — mimo iż wynikają z prawa zastawu — mają charakter względnie samodzielny, co powoduje chociażby ten skutek, że istnieją one nawet po wygaśnięciu samego zastawu.²⁷ W związku z tym wydaje się, że mimo przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem wszystkie roszczenia wynikające z prawa zastawu powstałe przed tym przelewem istnieją nadal między cedentem a zastawcą. Czyli mimo dokonanego przelewu cedent będzie w dalszym ciągu odpowiedzialny wobec właściciela rzeczy obciążonej zastawem za pogorszenie rzeczy, które nastąpiło w okresie, gdy on ją posiadał. Podobnie właściciel rzeczy będzie zobowiązany zwrócić cedentowi wartość nakładów, które poczynił on na rzecz przed wydaniem jej cesjonariuszowi lub złożeniem jej do depozytu sądowego. Oczywiście nic nie stoi na przeszkodzie temu, aby z przelewem wierzytelności zabezpieczonej zastawem połączony został przelew roszczenia o zwrot nakładów na rzecz albo aby związane z tym było przejęcie długu obciążającego cedenta w związku z pogorszeniem rzeczy, ale wymaga to dodatkowej umowy, a w razie przejęcia długu — również zgody właściciela rzeczy wyrażonej w odpowiedniej formie (art. 519 § 2 pkt 2 k.c.).

W pewnej mierze podobne zagadnienia powstają przy cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej przynoszącej pożytki (tzw. zastaw

²⁵ W doktrynie podkreśla się, że ustanowienie zastawu umownego na rzeczy ruchomej ma charakter czynności prawnej realnej — por. J. Ignatowicz: *Prawo rzeczowe*, s. 267. Jedyne w dwóch wypadkach do ustanowienia takiego zastawu wystarcza sama umowa między zastawcą a zastawnikiem: a) jeżeli rzecz z jakichkolwiek przyczyn znajduje się w dzierżeniu wierzyciela (zastawnika); b) przy ustanowieniu bankowego zastawu rejestrowego.

²⁶ J. Skąpski: *Zastaw na rzeczach ruchomych (...)*, jw., s. 151 i 152.

²⁷ Roszczenia te mają wszelkie cechy tzw. zobowiązań realnych. W kwestii pojęcia tych zobowiązań por.: Z. Radwański: *Najem mieszkań w świetle publicznej gospodarki lokalami*, Warszawa 1961, s. 204 i n.; A. Kubas: *Rozszerzona skuteczność wierzytelności*, „*Studia Cywilistyczne*”, t. XIII—XIV, s. 222 i 223.

antychretyczny). Zgodnie bowiem z przepisem art. 319 k.c. przy tego rodzaju rzeczach zastawnik powinien — w braku odmiennej umowy — pobierać pożytki i zaliczać je na poczet zabezpieczonej wierzytelności i związanych z nią roszczeń, a po wygaśnięciu zastawu obowiązany jest złożyć zastawcy rachunek.²⁸ Z przepisu tego nie wynika, w jaki sposób i z jaką chwilą ma nastąpić to zaliczenie pożytków na poczet zabezpieczonej zastawem wierzytelności. Pojawiają się tu dwie możliwości: albo zaliczanie następuje sukcesywnie wraz z pobieraniem pożytków przez potrącanie zabezpieczonej zastawem wierzytelności zastawnika z wierzytelnością zastawcy o zwrot pobranych pożytków, albo też zaliczenie nastąpi dopiero przy realizacji prawa zastawu przez kompensatę wierzytelności zabezpieczonej z wierzytelnością zastawcy o zwrot równowartości wszystkich pobranych pożytków.

Wydaje się, że na gruncie polskiego prawa cywilnego należy opowiedzieć się za drugą z powyższych możliwości. Przemawia za tym kilka argumentów. Przede wszystkim rozwiązanie takie jest zgodne z fundamentalną zasadą obowiązującą przy zastawie, że zastawnik może uzyskać zaspokojenie swojej wierzytelności według przepisów o sądowym postępowaniu egzekucyjnym (art. 312 k.c.). Od tej zasady mogą być wyjątki, ale muszą one być statuowane przez ustawę *expressis verbis*,²⁹ a przepis art. 319 k.c. takiej wyraźnej normy nie przewiduje. Ponadto w świetle przepisu art. 498 k.c. potrącenie jest niemożliwe do chwili wymagalności wierzytelności zabezpieczonej zastawem, a przecież zastawnik może pobierać pożytki już wcześniej, tj. od chwili wydania mu rzeczy. Sukcesywne potrącanie może być niemożliwe również dlatego, że zastawem na rzeczy ruchomej można zabezpieczyć wierzytelność niepieniężną, przesłanką zaś potrącenia jest m. in. to, żeby przedmiotem wierzytelności były pieniądze lub rzeczy tej samej jakości, oznaczone tylko co do gatunku (art. 498 § 1 k.c.).³⁰

Wracając jednak do zasadniczej kwestii należy rozważyć, jak przedstawiają się skutki przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej przynoszącej pożytki w sytuacji, gdy przed cesją zastawnik pobierał już pożytki. Podstawowe skutki będą tutaj takie same, jak przy przelewie wierzytelności zabezpieczonej zastawem zwykłym (tj. nieantychretycznym) na rzeczy ruchomej. Nastąpi więc przeniesienie wierzytelności i zabezpieczającego ją prawa zastawu na cesjonariusza (por. art. art. 323 i 324 k.c.). Pozostaje jednak do rozstrzygnięcia problem, co się stanie w takiej sytuacji z pobranymi już przez cedenta pożytkami. W każdym razie nie ulega wątpliwości, że cesjonariusz nie ma roszczenia o wydanie mu pobranych przez cedenta pożytków, chyba że z przelewem połączone było przejęcie ciążącego na cedencie wobec zastawcy długu o zwrot pobranych pożytków, co mogłoby nastąpić jedynie za zgodą zastawcy (art. 519 § 2 k.c.). Jeżeli takie przejęcie długu nie nastąpiło, to należy przyjąć, że na cedencie — mimo zbycia wierzytelności zabezpieczonej zastawem — ciąży obowiązek

²⁸ Co do pojęcia zastawu antychretycznego — por. J. Ignatowicz: Prawo rzeczowe, s. 269. Zgodzić się jednak trzeba z S. Grzybowski, który twierdzi, że „przepis ten (tj. art. 319 k.c. — podkr. moje J.M.) nie jest reminiscencją dawniej dozwolonego tzw. zastawu antychretycznego, polegającego na zabezpieczeniu wierzytelności przez ustanowienie użytkownika rzeczy przynoszącej pożytki; jest on jedynie prostą konsekwencją władania przez zastawnika obciążoną rzeczą.” Por. tegoż autora: Prawo cywilne — Zarzys prawa rzeczowego, s. 191.

²⁹ Por. J. Ignatowicz: op. cit., s. 268 i 269.

³⁰ Por. w kwestii przesłanek potrącenia W. Bryl (w:) Kodeks cywilny — Komentarz, t. 2, Warszawa 1972, s. 1205; K. Gandor (w:) System prawa cywilnego, t. III, cz. 1, Prawo zobowiązań — Część ogólna, s. 856 i n. oraz literatura podręcznikowa z zakresu prawa zobowiązań.

złożenia rachunku z pobranych pożytków (por. art. 319 k.c. *in fine*) oraz zwrotu tychże pożytków zastawcy. Roszczenie zastawcy wobec cedenta o zwrot pożytków rzeczy jest roszczeniem windykacyjnym (art. 222 § 1 k.c.), gdyż mimo faktycznego pobierania ich przez cedenta prawo własności w stosunku do nich nabywał zastawca, tj. właściciel rzeczy będącej przedmiotem zastawu.³¹

V. W literaturze dotyczącej przelewu wierzytelności przyjmuje się,³² że sytuacja prawna dłużnika — mimo dokonania cesji — nie może ulec zmianie, a tym bardziej pogorszeniu. Zasada ta znajduje pełne zastosowanie również do przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem. W wypadku więc gdy zastawca jest jednocześnie dłużnikiem osobistym, może on — w świetle przepisu art. 513 § 1 k.c. — podnieść przeciwko cesjonariuszowi, obok swoich zarzutów osobistych, również wszelkie zarzuty, jakie miał przeciwko cedentowi w chwili powzięcia wiadomości o przelewie.

Powstaje jednak kwestia, czy powyższa zasada może się odnosić do zastawcy także wtedy, gdy nie jest on dłużnikiem osobistym. Nie jest to problem tylko teoretyczny, jeśli się zważy, że — jak już wspomniałem wyżej — prawo zastawu może być od początku ustanowione na rzeczy nie należącej do dłużnika osobistego, a ponadto przecież z istoty prawa zastawu wynika, że rzecz obciążona tym prawem może być zbywana (art. 311 k.c.). A więc sytuacja, w której zastawcą będzie osoba inna aniżeli dłużnik osobisty, w praktyce obrotu może się zdarzyć.

Z udzieleniem odpowiedzi na postawione wyżej pytanie nie byłoby kłopotów, gdyby można było przyjąć, że zastawca nie będący dłużnikiem osobistym zastawnika jest jednak jego dłużnikiem rzeczowym. Aby można go było uznać za dłużnika rzeczowego, musiałby go obciążać jakiś obowiązek świadczenia. Na gruncie polskiego prawa cywilnego, jak to przekonująco uzasadnił J. Skąpski,³³ nie ma jednak podstaw do przyjęcia, że na zastawcy nie będącym dłużnikiem osobistym ciąży jakikolwiek obowiązek świadczenia wobec zastawnika; musi on jedynie znosić to, że zgodnie z prawem zastawu zastawnik zaspokoi się w drodze sądowego postępowania egzekucyjnego z rzeczy stanowiącej jego własność. Jeżeli zastawca nie będący dłużnikiem osobistym chciałby zapłacić zastawnikowi należną mu kwotę, aby w ten sposób zapobiec egzekucji z przedmiotu zastawu, to wolno mu to uczynić, ale wystąpi on tu jako osoba trzecia, która może zrealizować wymagalną wierzytelność pieniężną nawet bez wiedzy dłużnika; zastawnik, tj. wierzyciel, nie może odmówić przyjęcia zaoferowanego w takich okolicznościach świadczenia (art. 356 § 2 k.c.).

Z dotychczasowych wywodów wynikałoby więc, że zastawca nie będący dłużnikiem osobistym nie może przeciwstawić zastawnikowi zarzutów, gdyż nie jest jego dłużnikiem, co w konsekwencji może prowadzić do naruszenia jego uzasadnionych interesów. Aby temu zapobiec, ustawodawca statuuje w przepisie art. 315 k.c. normę, zgodnie z którą zastawca (każdoczesny właściciel rzeczy) nie będący dłużnikiem osobistym może podnosić zarzuty, które mu przysługują osobiście przeciwko zastawnikowi, jak również i te, które przysługują dłużnikowi osobistemu, oraz te, których tenże dłużnik zrzekł się po ustanowieniu zastawu.

W świetle przepisu art. 513 k.c. w zw. z art. 315 k.c. należy więc przyjąć, że

³¹ Pogląd taki wyraża J. Gwiazdomorski — cyt. za J. Skąpskim: *Zastaw na rzeczach ruchomych (...)*, jw., s. 176 (przypis 95).

³² Por.: E. Łętowska, op. cit., s. 913; R. Longchamps de Berier: *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1936, s. 261.

³³ Por. J. Skąpski: *Zastaw na rzeczach ruchomych (...)*, jw., s. 155 i n. oraz cyt. tam literatura.

w razie przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem zastawca nie będący dłużnikiem osobistym może podnosić wobec cesjonariusza następujące rodzaje zarzutów: zarzuty własne przysługujące mu wobec cesjonariusza; zarzuty przysługujące dłużnikowi wobec cesjonariusza; zarzuty własne wobec cedenta; zarzuty przysługujące dłużnikowi osobistemu wobec cedenta, które istniały w chwili powzięcia przez tegoż dłużnika wiadomości o przelewie. Zastawcy nie będącemu dłużnikiem przysługuje możliwość podniesienia zarzutów dłużnika osobistego nawet wtedy, gdy tenże dłużnik wcześniej zrzekł się tych zarzutów (art. 315 k.c. *in fine*).

Spśród zarzutów, na które może się powołać zastawca nie będący dłużnikiem osobistym wobec cesjonariusza, wysuwa się na czoło zarzut potrącenia, gdyż jego podniesienie może prowadzić do umorzenia wierzytelności zabezpieczonej prawem zastawu i do wygaśnięcia zastawu jako prawa akcesoryjnego.³⁴

W związku z tym, że ustawodawca w przepisach o cesji statuuje wyjątek od zasady *compensatio ex persona tertii fieri nequit* i dopuszcza w pewnych granicach możliwość potrącenia przez dłużnika z przelanej wierzytelności przysługującą mu względem cedenta (art. 513 § 2 k.c.) — należy rozważyć, w jaki sposób wyjątkową normę wynikającą z tego przepisu można odnieść do zastawcy nie będącego dłużnikiem osobistym. W świetle przepisu art. 315 k.c. nie można mieć wątpliwości, że taki zastawca może z przelanej wierzytelności potrącić wierzytelność, która mu przysługuje względem cedenta, chociażby stała się wymagalna dopiero po otrzymaniu przez dłużnika zawiadomienia o przelewie, z ograniczeniem wynikającym z przepisu art. 513 § 2 k.c. *in fine*. Z przepisu art. 315 k.c. wynika jednak, że zastawca nie będący dłużnikiem osobistym może podnieść również zarzuty przysługujące dłużnikowi osobistemu. Pojawia się więc kwestia, czy ów zastawca może — w warunkach określonych w przepisie art. 513 § 2 k.c. — potrącić z przelanej wierzytelności wierzytelność, która przysługuje dłużnikowi osobistemu względem cedenta. Wydaje się, że na gruncie kodeksu cywilnego należy taką możliwość dopuścić, chociaż teza taka może *prima facie* budzić wątpliwość i dlatego wymaga szerszego uzasadnienia.

Podstawową przesłanką potrącenia jest identyczność podmiotów potrącanych wierzytelności,³⁵ natomiast w omawianym wypadku potrącenia wierzytelności dłużnika osobistego z przelaną wierzytelnością dokonywałby zastawca nie będący dłużnikiem osobistym, a więc osoba trzecia. Aby było to możliwe, musi istnieć przepis, który statuuje wyjątek od zasady identyczności podmiotów przy potrąceniu. Moim zdaniem przepisem takim jest art. 315 k.c., który stanowi wyraźnie, że zastawca nie będący dłużnikiem osobistym może podnosić zarzuty przysługujące dłużnikowi osobistemu. Z przepisu tego wynika więc, że zastawca może podnosić wszelkie zarzuty przysługujące dłużnikowi osobistemu,³⁶ a więc również zarzut potrącenia.

Gdyby ustawodawca chciał tutaj wyłączyć zarzut potrącenia, to musiałby uczynić to *expressis verbis* w przepisie art. 315 k.c. Jednakże przepis ten tego rodzaju wyłączenia nie zawiera, co jest zresztą zrozumiałe, gdy się zważy, że *ratio legis* art. 315 k.c. sprowadza się do zapewnienia możliwie szerokiej ochrony in-

³⁴ Co do skutków potrącenia — por. L. Stępnia k: Potrącenie w systemie polskiego prawa cywilnego, Warszawa 1975, s. 161 i n.

³⁵ Szeroko na temat tożsamości osób stosunku potrącenia pisze G. G a n d o r (w:) System prawa cywilnego (...), jw., t. III, cz. 1, s. 857 i n.

³⁶ Natomiast J. Skąpski twierdził, bez żadnego jednak uzasadnienia, że chodzi tu jedynie o zarzuty odnoszące się do zabezpieczonej wierzytelności. Por. w tej kwestii J. Skąpski: Zastaw na rzeczach ruchomych (...), jw., s. 158.

teresów zastawcy nie będącego dłużnikiem osobistym.³⁷ Nie narusza to w żaden nieuzasadniony sposób uprawnień wierzyciela zastawnego, tj. cesjonariusza, wynikających z prawa zastawu, gdyż według przepisów art. 513 § 1 k.c. powinien on się liczyć z możliwością potrącenia nabytej przez niego wierzytelności z nadającą się do potrącenia wzajemną wierzytelnością dłużnika osobistego. Skoro zaś zastawca nie będący dłużnikiem osobistym nie może zmusić dłużnika osobistego do skorzystania z potrącenia, to przepis art. 315 k.c. zezwala mu na dokonanie tegoż potrącenia.

W świetle przeprowadzonych wyżej rozważań nasuwa się wniosek, że możliwość dokonania przez zastawcę nie będącego dłużnikiem osobistym potrącenia — z przelanej wierzytelności — wierzytelności dłużnika osobistego wobec cedenta (art. 513 § 2 k.c. oraz art. 498 w zw. z art. 315 k.c.) jest rzadkim w polskim prawie cywilnym wypadkiem, gdy potrącenie możliwe jest przy obustronnym przełamaniu zasady *compensatio ex persona tertii fieri nequit*.

VI. Odrębna grupa zagadnień pojawia się przy przelewie wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawach. Jak już wcześniej wspomniano, zastaw na prawach w warunkach gospodarczych współczesnej Polski występuje stosunkowo rzadko. Niemniej jednak kodeks cywilny poświęca uregulowaniu zastawu na prawach szereg przepisów (art. art. 327—335); również orzecznictwu Sądu Najwyższego znane są wypadki zabezpieczenia wierzytelności tym rodzajem zastawu.³⁸ W związku z tym wydaje się zasadne chociażby zasygnalizowanie problemów, jakie pojawiają się przy cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawach, tym bardziej że we współczesnej doktrynie polskiego prawa cywilnego nikt się tą instytucją prawną nie zajmował.

Przedmiotem zastawu na prawach mogą być, zgodnie z przepisem art. 327 k.c., wszystkie prawa zbywalne z wyjątkiem tych, które mogą być obciążone hipoteką.³⁹ W praktyce jednak ustanowienie tej formy zastawu w dzisiejszej Polsce ogranicza się do wierzytelności zbywalnych w drodze umowy przelewu, do wierzytelności z dokumentu na okaziciela oraz — już rzadziej — do wierzytelności z weksla.⁴⁰ Rozważania dotyczące cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawach można więc zawęzić do analizy wypadków przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na tego rodzaju wierzytelnościach.

Omówienie cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie musi być poprzedzone krótkim przedstawieniem zasad ustanawiania zastawu na prawach, gdyż te zasady rzutują w istotny sposób na mechanizm zbywania wierzytelności zabezpieczonych zastawem na prawach w drodze przelewu.

Według przepisu art. 329 § 1 k.c. do ustanowienia zastawu na prawie stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu tego prawa. Zgodnie z tym, ustanawiając zastaw na prawie, należy zawrzeć umowę we właściwej formie stosownie do przepisów regulujących przenoszalność danego prawa, przy czym treścią tej umowy jest ustanowienie zastawu na danym prawie, tj. obciążenie tego prawa, a nie jego przeniesienie.⁴¹

W razie ustanowienia zastawu na wierzytelności zbywalnej w drodze umowy

³⁷ Ibidem, s. 157.

³⁸ Chodzi tu o zastaw na wierzytelnościach wynikających z książeczek oszczędnościowych PKO — por. orzeczn. SN z dnia 18.IX.1972 r., OSNCP 1973, poz. 120.

³⁹ Tak J. Ignatowicz: Prawo rzeczowe, s. 265.

⁴⁰ Por. Z. K. Nowakowski (w.): System prawa cywilnego, t. III, s. 822 i n.; S. Grzybowski: Prawo cywilne — Zarys prawa rzeczowego, s. 193 i n.

⁴¹ Por. Z. K. Nowakowski: op. cit. (przyp. 40), s. 822 oraz S. Grzybowski: op. cit. (przyp. 40), s. 194.

przelewu stosuje się odpowiednio przepisy art. 509 i nast. k.c. W odniesieniu do wierzytelności z dokumentu na okaziciela znajduje zastosowanie przepis art. 517 k.c., zgodnie z którym niezbędne jest wówczas zawarcie odpowiedniej umowy oraz wydanie dokumentu. Ustanowienie zastawu na wierzytelności z weksła imiennego odbywa się na podstawie przepisów regulujących zwykły przelew wierzytelności (art. 11 prawa wekslowego z 1936 r.),⁴² natomiast do ustanowienia zastawu na wierzytelności z weksła na zlecenie niezbędny jest indos i wydanie weksła (art. 13 pr. wekslowego). Umowa o ustanowienie zastawu na prawach powinna być w każdym wypadku zawarta na piśmie z datą pewną (art. 329 i art. 81 k.c.). Jeżeli ustanowienie zastawu na wierzytelności nie następuje przez wydanie dokumentu lub przez indos, to do ustanowienia zastawu potrzebne jest pisemne zawiadomienie dłużnika zastawionej wierzytelności przez zastawcę (art. 329 § 2 k.c.).

Przepisy kodeksu cywilnego o zastawie na prawach nie wspominają o przelewie wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie. W związku z tym należy do tego przelewu stosować w drodze analogii przepisy o przelewie wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej (por. art. 328 k.c.). Z tych zaś przepisów wynika, że skutkiem przelewu wierzytelności zabezpieczonej na prawie jest przejście na cesjonariusza obok samej wierzytelności również zastawu (art. 323 § 1 k.c. w zw. z art. 328 k.c.). Cedent i cesjonariusz mogą jednak w umowie przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie wyłączyć przeniesienie zastawu i w takiej sytuacji prawo zastawu wygasa (art. 323 § 1 *in fine* w zw. z art. 328 k.c.).

Umowa przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na rzeczy ruchomej może być zawarta w zasadzie w dowolnej formie; forma pisemna *ad probationem* wymagana jest jedynie wtedy, gdy przelewana wierzytelność jest stwierdzona pismem (art. 511 k.c.) oraz gdy przelewana wierzytelność ma wartość przewyższającą 10 tys. złotych (art. 75 § 1 k.c.). Zasady te odnoszą się również do przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie. Rodzi się jednak pytanie, czy w wypadku cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie nie powinny obowiązywać dalej idące wymagania w odniesieniu do formy tej czynności prawnej.

Wspomniałem już wcześniej, że skutkiem przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie jest nabycie przez cesjonariusza tej wierzytelności wraz z zabezpieczającym ją prawem zastawu. To nabycie byłoby jednak dla cesjonariusza iluzoryczne, gdyby nie był on w stanie zrealizować przeniesionego na jego rzecz prawa zastawu. Taka zaś sytuacja powstałaby wtedy, gdy mimo dokonania przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na wierzytelności wynikającej z dokumentu na okaziciela dokument ten nie zostałby wydany.

Podobny stan rzeczy wystąpi, gdy po zawarciu umowy przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na wierzytelności wynikającej z weksła na zlecenie nie zostanie dokonany indos na cesjonariusza i nie zostanie mu wydany weksel. We wskazanych wyżej wypadkach cesjonariusz nie będzie mógł wykazać — w ewentualnym procesie związanym z realizacją prawa zastawu — swojej legitymacji czynnej, co doprowadzi do oddalenia jego powództwa.⁴³

Nasuwa się więc wniosek, że skuteczność przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie powinna być uzależniona od spełnienia pewnych dalszych przesłanek wymaganych przy ustanowieniu zastawu na danym prawie. Wydaje

⁴² Dz. U. z 1936 r. Nr 37, poz. 283.

⁴³ Por. W. Siedlecki: Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 1972, s. 159.

się, że do przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie należy stosować *per analogiam* przepis art. 329 k.c., co umożliwiłoby przyjęcie zasady, że do cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na prawie stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu tego prawa. Ponadto powinny być spełnione dalsze przesłanki przewidziane w art. 329 k.c., to jest forma pisemna z datą pewną, a w wypadku gdy do przelewu wierzytelności zabezpieczonej zastawem na wierzytelności nie byłoby konieczne wydanie dokumentu lub indos — do przelewu takiej wierzytelności potrzebne byłoby pisemne zawiadomienie dłużnika obciążonej zastawem wierzytelności przez cedenta.

Przyjęcie zaprezentowanej wyżej koncepcji prowadzi do wniosku, że przelew wierzytelności zabezpieczonej zastawem na wierzytelności wynikającej z weksla na zlecenie może nastąpić przy spełnieniu następujących przesłanek: umowa przelewu powinna być zawarta na piśmie z datą pewną (art. 329 § 1 k.c.); cedent powinien indosować weksel na cesjonariusza i wydać mu weksel (art. 13 pr. wekslowego w zw. z art. 329 § 2 k.c.).

W odniesieniu zaś do cesji wierzytelności zabezpieczonej zastawem na wierzytelności zbywanej w drodze zwykłego przelewu niezbędne jest zawarcie umowy między cedentem a cesjonariuszem w formie pisemnej z datą pewną oraz pisemne zawiadomienie przez cedenta dłużnika obciążonej zastawem wierzytelności o dokonany przelew (art. 329 § 2 k.c.). To pisemne zawiadomienie dłużnika obciążonej wierzytelności o fakcie przelewu ma istotne znaczenie z punktu widzenia wzajemnych stosunków między tym dłużnikiem a cesjonariuszem (zastawnikiem) i zastawcą. Zgodnie bowiem z przepisem art. 331 § 2 k.c., jeżeli wymagalność wierzytelności obciążonej zastawem zależy od wypowiedzenia przez dłużnika, to wypowiedzenie takie powinno nastąpić również względem zastawnika (tj. cesjonariusza). Według przepisu art. 332 k.c. w razie spełnienia świadczenia zastaw na wierzytelności przechodzi na przedmiot świadczenia.

Przepis art. 333 k.c. stanowi dalej, że do odbioru świadczenia uprawnieni są zastawca wierzytelności i zastawnik, tj. cesjonariusz, łącznie. Każdy z nich może żądać spełnienia świadczenia do rąk ich obu łącznie albo też złożenia przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego. Z przepisów tych wynika więc, że w interesie zarówno cesjonariusza (będącego przecież zastawnikiem) jak i dłużnika obciążonego zastawem leży, aby tenże dłużnik był zawiadomiony o nabyciu przez cesjonariusza wierzytelności zabezpieczonej zastawem wraz z zabezpieczającym ją prawem zastawu.